

150 év

Szerző: Siklós Zsuzsa
Fotók: Kispesti Helytörténeti Gyűjtemény
Kiadja: Kispest Önkormányzata

2021

Kispest 150

– A hétköznapiok ünnepe

Az elmúlt években, amikor arra készültem lélekben, hogy milyen lesz majd amikor a város fennállásának ilyen jeles évfordulóját ünnepeljük, sok mindenre gondoltam: kiállítások, rendezvények, egy igazán látványos tűzijáték. Nem sejtettem, hogy egy olyan történelmi pillanattal kapcsolódik össze majd a város születésnapja, ami benne lesz a tankönyvekben, ami mindenkitől egy rendkívüli élethelyzet elviselését, lemondást, különleges erőt, kitartást kívánt. És a múlt idő még most is csak remény. Még nem dolgoztuk fel a veszteségeket, rokonok, barátok, ismerősök halálát, azt, hogy a betegség esetleg életpályákat tört ketté, vagy a járvány veszélybe sodorta családok megélhetését biztonságát. Most cél és feladat mindezt feldolgozni, újra építeni kapcsolatokat, egzisztenciákat, közösségeket. Kispest kisebb és nagyobb közösségei is téli álmukat aludták, vagy jobb esetben az online térben tudtak fennmaradni. Most, amikor az ünnepi kiadványhoz írom e sorokat, éppen csak elindul az élet. Ünnepeink is szerényebb lesz, mint amit terveztem. Ugyanakkor ebben a pillanatban is ugyanazt gondolom, és hiszem városunkról, mint korábban bármikor, hogy a benne élő emberek ereje, tudása, elhivatottsága, közösségi gondolkodása és tettei adják a muníciót a holnaphoz, a következő napokhoz és évekhez. Ugyanígy tették a dolgukat az itt élők – legyenek munkások, hivatalnokok, orvosok, művészek, iparosok, pedagógusok – az elmúlt 150 évben is. Miattuk tudunk most is ünnepelni, és azok miatt, akik ezekben a percekben is teszik a dolgukat egymásért, kisebb és nagyobb közösségeikért. Kispestért. Köszönet Mindannyiuknak.

Tisztelettel:

Gajda Péter
Kispest polgármestere

Gróf Cséry Lajos (1821-1906)

Egert József (1822-1882)

Kispeszt 1871

Herrich Károly mérnök (1818-1888)

Az új „telepítvény” 1869–1874

Kispest történetének kezdete az a bürokratikus folyamat, amelyben az új birtokosok elkezdik a parcellázások során létrejött új terület közigazgatási elismertetését. A Hon című újság rendszeresen beszámol Pest megye közgyűléséről, ahol 1870-ben több írás is foglalkozik az új „telepítvény” „gyarmat” sorsával.

A birtokosok közül Rózsa Lajos jelzi a közgyűlés felé, hogy „...a sz. lőrinczi pusztán fekvő birtokaikon egy új telepet szándékoznak létesíteni Kis-Pest név alatt”.

Herrich Károly kérvényezi, hogy az új telepet, Kispesztet, a Pesti Központi Szolgabírói illetőség alá osszák be, egyben kezdeményezi az elszakadást Vecséstől. „A kérelem ellen semmi kifogás sem tétetvén, a közgyűlés azt egyhangúlag helyben hagyta.”

Erre az időre már 80 ház állt készen és a tervek szerint a következő év tavaszára még ugyanennyit felépítenek. Sürgető volt az építkezés, hiszen Pest megye szigorította a községi rang elnyerését. A továbbiakban nem volt elegendő a házak felépítése, előírta a helyben lakást és az adófizetést is. A birtokosok küzdelme nem volt hiábavaló, 1871. június 11-én megalakult az ideiglenes kisközség, amely azon nyomban megválasztotta elöljáróit. Stowasser Ferenc kávémérőt választották bírónak (sokáig tartotta magát az elképzelés, hogy ő a híres hangszergyáros Stowasser János közvetlen rokona, de végül ez a feltételezés hamisnak bizonyult). Stowasser Ferenc 1836-ban született és 1883-ban halt meg Budapesten, 47 éves korában „szervi elfajulásban”. Háza, amely a mostani Városház tér közelében volt, egyszerű nyaralónak épült. Stowasser életvitelszerűen Lipótvárosban, a mostani V. kerületben, a Nádor utca 24. szám alatt lakott és itt működtette üzletét is. Tevékenységéről, életéről kevés adat áll rendelkezésre. Négy gyermeket hagyott árván, felesége vitte tovább üzletét. Kispeszt házáat valószínűleg eladhatta, nevével a későbbiek során nem találkozunk. 1871 októberében indul el a társaskocsi közlekedés, melyről a Hon című lap hirdetése tudósít és Stowasser bíró jegyzi a felhívást. Ideiglenes jegyzőnek Gyöngyössy Alajost választották meg. Nem tudunk arról, hogy Gyöngyössynek birtoka lett volna Kispesztben, azt viszont igen, hogy 1872 januárjától már nem állt a község szolgálatában. Az ideiglenes község megválasztotta tanácsnokait, és rögvest három bizottságot is létrehozott, amelyek a község szépészeti, gazdasági és egészségügyi kérdéseit voltak hivatottak rendezni.

Egy héttel az ideiglenes megalakulás után nagy vidám mulatságot rendeztek, „... a rendezőség reméli, hogy a népnép igen népes is lesz. Tűzijáték, gyalogverseny, verseny mászás és más kisebb-nagyobb vállalkozókra számított mulatságok fogják érdekesíteni az ünnepélyt.”

1873-ra érik meg a helyzet arra, hogy a község nevéből az ideiglenes szót el lehessen hagyni, és Kispest büszkén hirdethesse községi mivoltát. Mindehhez szükség volt arra, is, hogy Szentlőrinc csatlakozzon Kispeszthez és az Üllői út mentén elterülő „Törökfalva” szintén a község kötelékébe lépjen. Kispest korabeli monográfusai igen keveset írnak Törökék birtokrészéről, úgy tekintve ezt a birtokot, és tulajdonosaikat, mint akiknek nem is volt része az alapításban. Pedig Egert József, Herrich Károly és Rósa (Rózsa) Lajos mellett bizony egyenrangú alapítónak számítanak Törökék is. Az alapítók közül még három jelentős személyt kell megemlítenünk, az idősebb és ifjabb Cséry Lajost, valamint Sárkány Józsefet. 1874-re Kispest nagyközséggé vált.

A fellobogózott községháza 1884

1883-ban alapított Biehn gyár reklámja

Üllői út, századfordulós képeslap

Kispeszt nagyközség élete 1875–1893

1874-ben a nagyközségi rangra emelkedett Kispeszt megválasztotta képviselő-testületét és megállapította a legtöbb adót fizető személyeket, vagyis a virilistákat. 1875-ben a hatalmas esőzések nyomán a felfakadó belvíz romba döntötte az éppen csak felépített házakat. Mindenki menekült, és próbálta eladni a telkét. Esélye volt annak, hogy a település elnéptelenedik, és az éppen csak elinduló község élete véget is ér. Vezetői és a nagyobb birtokkal rendelkezők anyagi támogatásával vízlevezető árkokat építettek, mellyel a probléma megoldódni látszott.

1879-től Balla Zádor, a község agilis jegyzője szervezte és vitte az ügyeket. Rendbe tette a zilált pénzügyeket, fásította az utcákat, a háztulajdonosokat kötelezte a telkek bekerítésére, 42 utcai petróleumlámpát állíttatott fel, további vízlevezető árkok készültek. 1879-re a szaporodó lakosság nagy öröme az 1872 óta bérelt helyiségekben működő iskolákat a Fő utcába és a Petőfi utcába helyezik el. 1880-ban iskola céljára Egert József és Rósa (Rózsa) Lajos belterületi telkeket ajándékoz. Az ajándékozók között szerepel, még özv. Nadányi Albertné szül. Olasz Cecília úrnő is, aki kispeszt házáat és telkét ajánlja fel az iskolai oktatás számára.

1879-ben nyílt meg az első postahivatal a Kisfaludy utca 29. alatt. Mindaddig, míg a hivatal el nem készült, gyalogposta működött hetente háromszor, és a küldeményeket a városházán osztották szét.

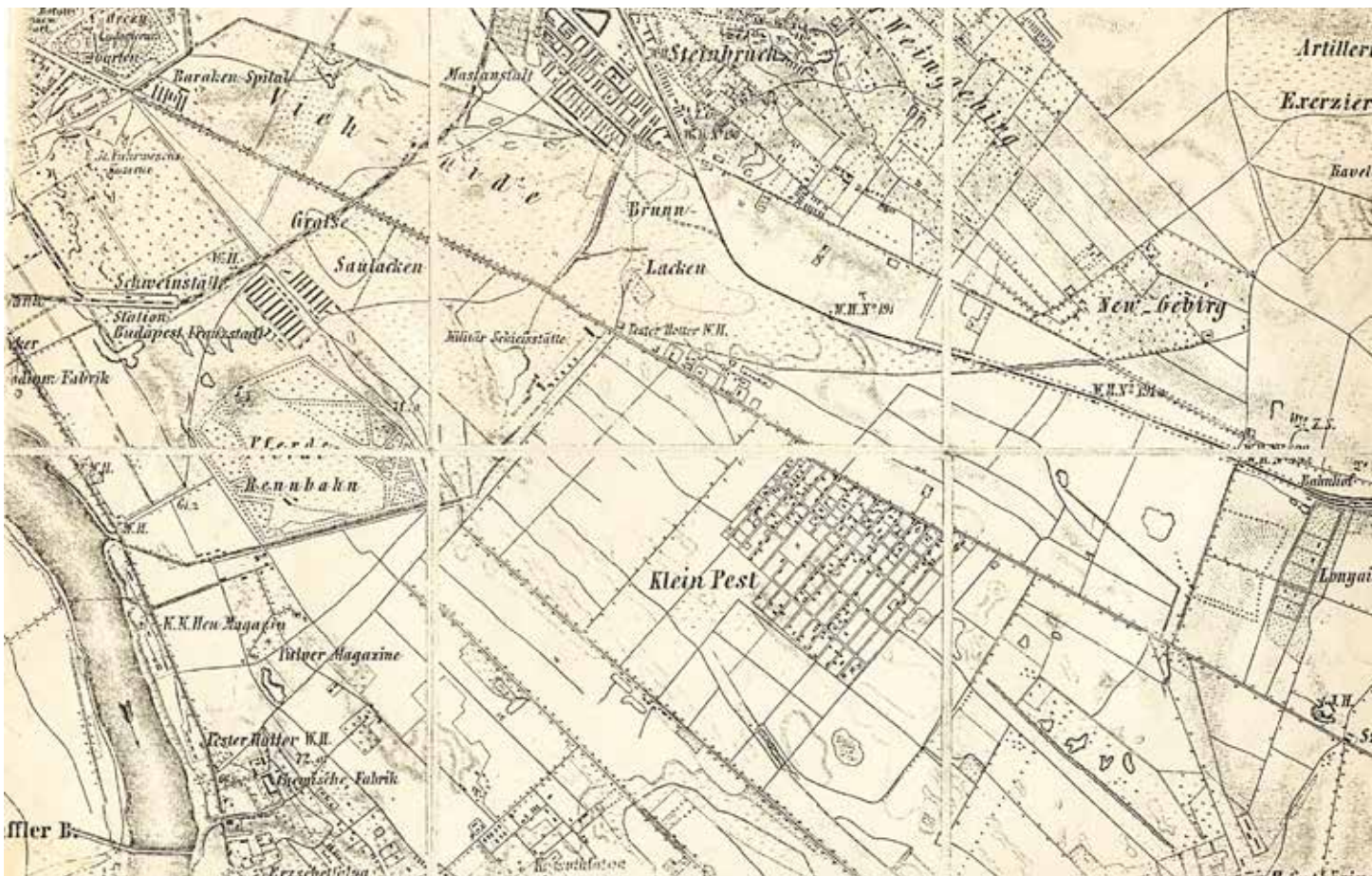
A nagyközséggé válás 10. évfordulójára (1884) avatták fel a közadakozásból készült községházát. Közadakozásra volt szükség ahhoz is, hogy felépüljenek a templomok, melyek közül a katolikus „kistemplom” ebben az évben már szintén állt a Templom téren.

A község a legnagyobb problémájának, a fejlődés kerékkötőjének a közlekedési nehézségeket tartotta. 1885-ben kérvényt nyújtottak be a fővároshoz egy lóvasút kiépítésére. Az előterjesztők ékes szavakkal igyekeztek bizonyítani, hogy Kispeszt ellentétben Újpesttel és Kőbányával, nem összevissza épült: rendezett utcák, kertek és épületek sorjázna a széles fákkal övezett utcákban. „Itt tehát, tek. Tanács, egy oly átmeneti község van készülöben a nagyvárosi igények és a falusi élvezetek kiegyenlítésére-, a mely idővel igazán ritkítani fogja párját, kivált Budapest környékén...ha a fővárossal való közlekedés a mai igények színvonalára emeltetnék...”

Kérvényük végén arra kéri a fővárost, hogy ha 1886-ig nem születik meg a vasút, akkor új pályázatot írhasanak ki. Mivel nem született meg, 1887-ben a Szentlőrinczi téglagyári iparvasutat teszik alkalmassá személyszállításra is.

A helyi iparosok és kereskedők 1886-ban létrehozták a Kispeszt Általános Ipartestületet. 1880-tól működik Haas Miksa Fűszer és Gyarmatáru Kereskedelmi Részvénytársasága, 1883-tól az Üllői úton a Hans Biehn által alapított kátránygyár, mely különböző vegyi termékeket is előállít. Kispesztben Cséry Lajos szeméttelpe 1891-től szállítja a hulladékot, 1892-ben hozzák létre az első hitelintézetet a Soroksár-Haraszti Takarékpénztár Kispeszt fiókját 100.000 korona alapítókével, ebből az intézetből nő majd ki 1896-ban a Kispeszt Takarékpénztár Részvénytársaság, amely az Üllő út-Wesselényi utca sarkán építi fel díszes épületét. 1891-ben Madarassy László lesz Kispeszt jegyzője, aki korai haláláig, 1893-ig tölti be ezt a posztot. A község vezető testülete szabályozta a tűz- és vagyonvédelem kérdéseit is. Az önkéntes tűzoltó testület megalakulásáig (1890) a tűzrendészetért a bíró és a kéményseprő felelt.

1893-ban létrehozták az első kispeszt rendőrőrsöt, ahol a parancsnokon kívül hat beosztott rendőrt alkalmaztak. Egyenruhájuk sötétkék posztóból készült, meggy színű zsinórral, kakastollas kalappal.

Kispeszt térképe 1877

A református templom 1898 után

Személyszállító vasút a színház előtt

Hofherr-Schranz gyár

Tűzoltótorony a községháza mellett 1897

Kispeszt, a Millennium és a modernizáció kezdetei 1893–1907

A közintézmények kiépülése mellett, a község lakói megalakítják saját egyesületeiket. 1895-ben dalárdát alapítanak, színházat szerveznek, egyre másra szaporodnak a vendéglátásra alapított üzletek, kávéházak. Az Árpád utca emblematikus helye lesz Kispesztnek, hiszen Bódy János mérnök itt építette fel Kispeszt első színházát, helyesebben színházi vendéglőjét, ahol az amatőr színtársulatok mellett hivatásos művészek is felléptek.

1895-ben megjelennek az első újságok. A Kispeszt-Szentlőrinci Ellenőr Seper Kajetán hírlapíró szerkesztésében, illetve a Kispesti Hírlap 1895 augusztusában, melyet ekkor még a községházán szerkesztenek.

1896-ban Fischhoff Henrik megnyitja nyomdáját, az Üllői út–Fő utca sarkán. Könyvkiadás mellett ő adja ki a legelső képes levelezőlapokat, amelyeket, ha szükségesnek érzi, erősen retusál, hiszen mégse küldhető üdvözlőlap, amely nem a szépet ábrázolja. 1896-ban az ország a Millennium lázában égett, amelyhez Kispeszt is csatlakozott. De Pest déli határán nemcsak az ország ünneplésére, hanem a település 25 éves fennállására is készültek. A jubileumból számos megemlékezést tartottak. A fejlődő község két fő útvonala eltérő módon fejlődött. Míg az Üllői út a kereskedelem és kulturális szolgáltatások helyévé vált, addig a másik főútvonal mentén, Sárkány úton – ma Ady Endre út – a hitélet központjai jöttek létre. 1884-ben a katolikus kistemplom épült meg, 1896–1898 között a református hívek építik fel toronnyal, haranggal templomukat, melyet Majthényi Ferenc építész tervezett, és 1898-május 15-én szenteltek fel. Az evangélikus egyház temploma felépítésére gyűjt, a zsidó egyház pedig bérelt helyiségekben tartja istentiszteleteit.

Egyre-másra szaporodnak az ipari üzemek a szorosan vett kispeszt területen és az ekkor még Kispeszthez tartozó szentlőrinci területen egyaránt. A Rózsa utca 14-ben, Reiner Adolf és Fleischmann Mór szikvízgyárat létesít Kispesztben, 1899-ben megalapítják a Budapest-Szentlőrinci Téglagyár Rt-t. – hogy csak párat említsünk az akkoriban létrejövő üzemek közül. 1900–1901 között a villanyvilágítás kiépülése és a villamos közlekedés megindulása a nagyközség további fejlődésének alapjait teremti meg. 1901-től Brandtner Pál (1865–1940) jegyzőségével – amely 30 éven át tartott – egy szilárd alapokon nyugvó igazgatási rendszer épül ki. 1901-től nemcsak villany volt már a községben, hanem egy jó hírű gyár is megtelepszik a Lajosmizsei vasút vonalán, a Hofherr Mátyás és Schrantz János által jegyzett mezőgazdasági gépgyár. 1905-től az Üllői út és a Nyáry Pál utca sarkán Krempászky Géza építész által tervezett Hegen János rézöntő gyára is megkezdte a termelést. 1907-ben új szövőgyár telepszik meg a községben a Kistext, mely 2-3 év elteltével már az elszakadó Szentlőrinc részévé válik a Lajosmizsei sorompónál.

Az ipari üzemek mellett óvodák is nyitják kapuikat, és a katolikus hívők nagy öröme a régi kistemplom helyén Hoffhauser Antal építész tervei alapján 1904-ben felépül a már régen várt Rudolf fogadalmi templom, amelynek beszentelésére 1904. október 23-án került sor. Kispeszt társadalmi élete pezsgő volt ebben az időszakban. A kulturális élet mellett egyre nagyobb szerep jutott a sporttevékenységeknek is. Szervezett formában már 1898-ban megalakult a Kispeszt-Szentlőrinci - Kerékpár Kör. Az 1900-as évek elején felfokozódott a testedzés, a különböző sportágak iránti érdeklődés. A mozgás, a testgyakorlás már a hétköznapi közgondolkodás részévé vált. Az iskolai oktatás is felfigyelt a tanulók egészségének megőrzésére, nemcsak a fiúk erőnléte, hanem a leányok mozgáskultúrájának fejlesztése is előtérbe került.

Kossuth szobor 1911. után

K.A.C. első pályája még lelátó nélkül

Wekerle-telep

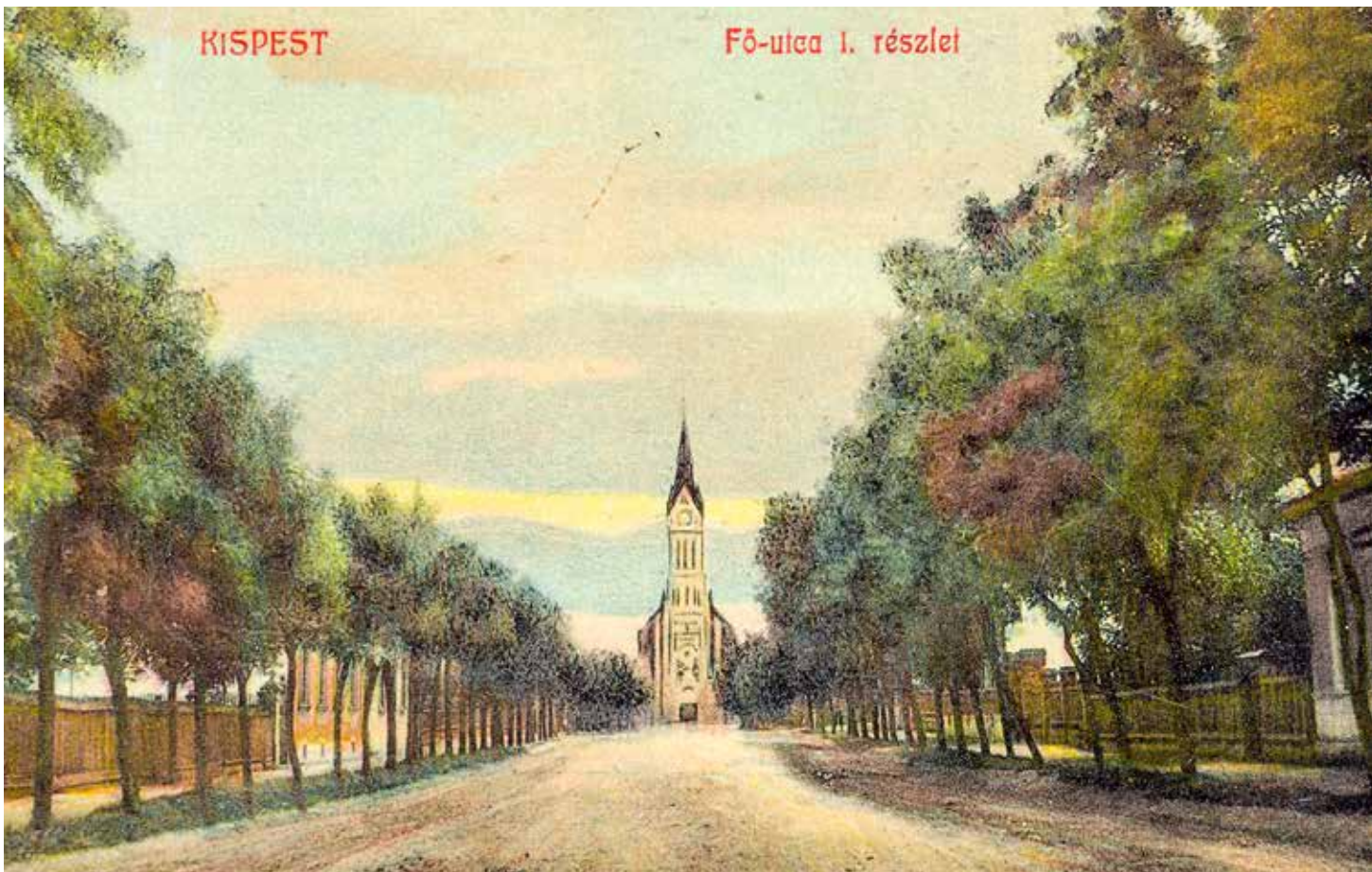
Utolsó békeévek 1908–1914

A sportélet kiköltözött az iskolai keretek közül. Egyesületi létre volt szükség. 1908. augusztus 16-án a Kispesti Athletikai Club életét indította el az Ullmann féle vendéglő külön helyiségében megtartott alakuló közgyűlés. Bede István köszöntötte az egybegyűlteket, és beszédében hangoztatta, „Kispest sport club nélkül nem lehet”. Az egyesület 50 taggal kezdte meg működését. A K.A.C. hivatalos formába öntött, a közgyűlés által megismert és elfogadott alapszabályát 1909. október 5-én nyújtották be jóváhagyásra, melyet a belügyminisztérium október 21-én, a vármegye október 27-én hagyott jóvá. Öt szakosztályt hoztak létre, úgymint „football”, vívás, atlétika, úszás és torna.

1908-ra ténnyé vált, hogy Kispesten Wekerle Sándor miniszterelnök kezdeményezésére modern „lakótelep” épül, amely a lélekszámot, a beépítettséget, a tovább fejlődést erősíti. A beterjesztett javaslat Kispestet jelöli meg az építendő lakótelep helyéül. Wekerle Sándor és a pénzügyminisztériumban vele dolgozó Győry Ottmár közösen kezd hozzá egy modern, emberléptékű kertváros tervének kidolgozásához. A Magyar Építőművészek Szövetségével közösen pályázatot írnak ki. Olyan kihívás volt ez az építkezés, mely mozgósítani tudta a XX. sz. elején induló – a későbbiekben országos hírnevet szerzett – feltörekvő építészgárdát. Két pályázatot írtak ki: az egyik a kialakítandó új város, település szerkezetére, a másik az építendő lakóházak típusának kialakítására vonatkozott. Az 1908-1909 között elindított építkezés gyorsaságát és folyamatosságát jelzi, hogy már 1909 augusztusára elkészült a telep első négy épülete, az év végére már 42 épület volt kész. Abban bíztak a kispestiek, hogy az új állami munkástelep születésével Kispest lakosságának létszáma és reményeik szerint adóbevételei is növekednek majd. Így már nem aggódtak annyira Lőrinc elszakadási kísérletei miatt, mely a kezdetekben jelentős aggodalmat kelte.

1909-ben Pusztaszentlőrinc elválik Kispesttől, amelyhez ekkor már Kispest hozzájárul. 1911-re megerősödik a település. Új építkezések, mozgalmas kulturális- és sportélet jellemzi a községet. 1911. október 1-jétől Kispest járási székhely lesz, mely tovább növeli presztízsét. Hatalmas ünnepség keretében avatták fel 1911-ben Kossuth Lajos szobrát. Az avatással egyidejűleg a teret is a nagy hazafiról nevezték el. Az, hogy a község szobrot emeljen Kossuth Lajosnak 1898 márciusában fogalmazódott meg először. A szobor költségét közadakozásból kívánták összegyűjteni. Majd tíz évnek kellett eltelnie és egy lelkes bizottsági elnöknek az ügy élére állnia ahhoz, hogy a tervek valósággá váljanak. A Kispesten élő és alkotó Hybl Józsefet bízták meg Kossuth Lajos szobrának elkészítésével. Az Üllői út Eötvös utca sarkán a 116. szám alatt 1911 decemberében épült fel Kispest első kőépületbe költöztetett filmszínháza, a Flóra mozgó; ugyanebben az évben Wekerle mozgó néven – nem a telepen, hanem a Sárkány utca-Széchenyi utca sarkán – is nyílt mozi.

Wekerle-telepen megnyitja kapuit az I. és a II. számú iskola. 1912-től állami rendőrség alakul. Megkezdődik a termelés a Hungaria Jacquard Szövőgyárban, a Teudloff- Ditrich Armatúra gyárban. 1911-ben indul meg az a folyamat, mely Kispesten polgári iskolák felállítását eredményezi. Nagy vita volt az iskolák elhelyezése körül. 1913-ban Barát Béla és Novák Ede építészek tervei alapján felépül a Polgári leányiskola a Sárkány (ma Ady Endre) úton, míg a polgári fiúiskola épülete, a Kossuth téren a piac mögött épülhetett fel. A kétemeletes iskolák az első modern, többszintes épületei voltak Kispestnek.

Fő utca az 1904-ben felépült Rudolf fogadalmi templommal.

Hofherr gyári hadikórház, 1914

Képeslap 1910-es évek

Szent Alajos Fiúotthon

Hátországi életkép 1915 körül

I. Világháború 1914–1917

1914. július 20-án a Szerbia elleni hadüzenet híre megrázta Kispest lakosságát. 1914. augusztus 5-én megjelent az általános mozgósításról szóló rendelet. A háború elkezdte átszőni a mindennapokat. Az alapvető élelmiszerek hiányától tartva megindult a felvásárlási láz. A kereskedők emelni kezdték az élelmiszerek árát, 1914 júliusában országos napilapok számolnak be arról, hogy, „...Egyesek Kispesten is felhajtották az élelmiszerek árát”. Sokan gondolták, hogy a háború gyorsan véget ér, és a hazafias kötelességüket teljesítő férfiak ismét a családjuk körében lesznek.

Az idő előrehaladtával a sorozás tovább folytatódott, a gyárak haditermelésre álltak át. A hiányzó munkaerőt a nők és a gyermekek pótolták. Népkonyhát állítottak fel, az első esztendőben jeles kispesti vendéglátóhelyek – Magyar Király Szálló, Űri Kaszinó – több száz felnőttet és gyermeket láttak el meleg étellel. Hadisegélyeket osztottak, az iparosok megrendelések hiányától szenvedtek, élelmiszerhiány lépett fel, és a szénhiány is nehezítette a hátszág helyzetét. Hadikórházat állítottak fel. A Köztelek című újság 1914. december 30-i száma tudósít arról, hogy „A Hofherr-Schrantz Clayton-Suttleworth r.-t. Kispesten 100 ágyas segélykórházat szerelt fel, melynek összes költségeit fedezi. Hofherr Albertné pedig naponként 400 adag ebédet oszt ki a környék szegényei között. Ugyancsak ő vette kezébe az „aranyat vasért” mozgalmat Kispesten, mely fényes eredménnyel járt ... A cég a hadbavonult tisztviselőinek, részben a kispesti gyár hadbavonult munkásainak itthon maradt családtagjait havonta 2400 K.-val segíti...”

1915-ben felröppent a hír, hogy a Hofherr gyár megszünteti hadikórházát, amely nagy riadalmat keltett a kispesti előljáráson. A Hofherr-féle hadikórház vezetését 1915. május elsején a községi előljárárság vette át.

A hadikórház felállításán túl 1914 decemberében megalakul a Vöröskereszt kispesti fiókja dr. Melha Armandné kezdeményezésére. A testület vezető pozícióiba a község főtisztviselőin kívül számos kiváló orvos is bekerült.

A hátszágban élőkhez lassan szállingóztak a hírek a sebesültekről és a hősi halottakról is. Több család veszítette el családtagját, sok gyermek maradt árván. Az árván maradtak támogatására Bráz Jánosné 1914-ben megkezdte a Szent Alajos fiúotthon felállítását, mely az egyház támogatásával segítette a rászorulókat. Az iskolák, különösen a leányiskolák növendékei páratlan lelkesedéssel és szorgalommal dolgoztak, hogy a téli hadjáratban a katonák szenvedéseit enyhítsék melegítő ruhák, pénzdományok gyűjtésével és küldésével.

Kispesten a sorozás nem áll le. Megszűntek az újságok, nem csak a papírhiány miatt, hanem mert újságíróik a frontra kerültek. Fegyveres szolgálatot ellátó rendőrök, tisztviselők, munkások, iparosok, orvosok, ügyvédek harcoltak már a távoli hadi színtereken. Ekkor kerül a harcterre Nagy Balogh János festőművész, akiről később az itt élő képzőművészek elnevezték egyesületüket. Nagy Balogh Jánost a 30. gyalogezredhez osztották be. Frontszolgálatának 6 hónapja után sebesülést szenvedett: jobb karját lövés érte. Járványok is felütötték fejüket, a Petőfi utcában a 129. szám alatt állították fel a 40 ágyval felszerelt járványkórházat. A háború drámája mellett 1916. április 24-én, Húsvét hétfőjén hatalmas felhőszakadás zúdult Kispestre. A mélyebben fekvő területeken házak dőltek össze, váltak lakhatatlanná. 1917-re már világossá vált, hogy Magyarország egy vesztes háború résztvevőjeként, hatalmas áldozatok árán fejezi be ezt a háborút. 1918-ra felerősödtek a tüntetések, lázongások.

Árvagondozás a háború után

Háború utáni hétköznapok

Képeslap, 1910-es évek

Polgártársak!

Felhívunk mindannyitokat, hogy **1918. évi november hó 24-ikén, délután 3 órakor a község házában a saját, valamint a község érdekében okvetlenül jelenjete meg.**

Új idők új munkára serkentenek bennünket.

Ébredjete fel ti is tétlenségtekből. Népeket millióinak minden rétege külön-külön megtalálja a maga boldogulását, mi is kell, hogy megteremtsük a magunk szoros kapcsát.

Jöjjetek el mindannyian!

Üdvözlettel:
A POLGÁRSÁG TANÁCSA.

Felölös szerkesztő és kiadó:
ZSEMBERY JÁNOS.

Öt legifjatalabb évfolyamra vonatkozó behívási parancs!

Magyarország demokratikus függetlenségének, belső rendjének, lakossága személyi és vagyoni biztonságának, valamint általában a törvényes rend fenntartásának biztosítására a magyar miniszterelnök 5220. eln. sz. körrrendelete alapján katonai szolgáltatásra behívandók, illetve benntartandók:

1. Az 1896., 1897., 1898., 1899. és 1900. születési évfolyambeli katonailag kiképzett volt hadseregbeli (haditengerészeti), honvédelmi és népfelkelő egyének, akik 1918. október 30-án tényleges katonai szolgálataiban állottak. Ezen egyének a lakóhelyükhöz legközelebb eső gyalog-, huszárvagy tüzérpötlöttekhez, vagy kiegészítő parancsnokságokhoz, ahol pedig ilyenek nincsenek, a katonai állomásparancsnokságokhoz haladéktalanul bevonulni tartoznak.

Kivételt képeznek a főiskolai hallgatók, továbbá a nemzetország szervezése céljából soron kívül elbocsátott tanfőkö, tanárok és közigazgatási tisztviselők, akik ezen minősítésiigazolványokkal, illetőleg a 28127. eln. 1a. számú rendelettel elbocsátottak.

2. Az 1896., 1897., 1898., 1899. és 1900. születési évfolyambeli egyének, akik jelenleg vagy a hadrakelt sereg, vagy a megöltötes országgréz bármilyen alakulásánál katonai szolgálatot teljesítenek, továbbá azon fentnevezett évfolyamokba nem tartozó tartalékos és népfelkelő tisztiek, akik önként tovább szolgálni óhajtanak, továbbá rendelkezésig katonai szolgálatban maradnak.

3. Azok, akiknek jelenleg érvényes felmentésük van, egyelőre nem kö-

telesek bevonulni. Ezekre vonatkozólag külön intézkedem.

Budapest, 1918. november 12.

Bartha Albert s. k.
magyar hadügyminiszter.

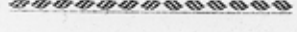
Ne menjen Pestre, nálunk is olesón vásárolhat

piperezappant, ruhafestőket, hajápoló szereket, arckrémeket, parfümöket, fonykópszeti cikkeket, kéz- és fogápoló szereket, betegápolási cikkeket, kefo- és fősűárát, háztartási szereket.

Mezei és Pál droguisták Kispeszt, Üllői-út 115. fő-u. sarok.

Széles hajszalag
fekete és sötétlila, métere K 7.20
Herskovits Samu
divatruházában
Kispeszt, Üllői-út 107.

Olesó árak!

Székelyné Weinber Zsófia

Kispeszt, Üllői-út 121. szám
(Stefány-Mozival szemben)
Női kalapok, velour, filz és bársony, a legújabb párisi divat szerint.

Olesó árak! Olesó árak!

Egy jólelkű urilány

ismeretségét keresem, mivel az estéket a fővárosban tölthetem. „Idealista” jellegére a kiadóba.

Gaubek Rezső Kispeszt egyetlen fővárosi nívón álló (Rákóczy-utca 1. szám alatt) **Tánciskolája**

Előjegyzések az ifjúsági kurzusra. megnyílt. — Növendékek felvétele egész nap lakatomon: Fő-utca 71. szám és este minden növendéknek rendszeresen lesz tanítva. Minden vasárnap este Záncgyakorlat.

Nyomatott Fischeit Henrik könyvnyomdájában, Kispeszt, Üllői-út 117 (Fő-u. sarok).

Korbács, a háború után megjelenő kispeshti lap

Forradalmi idők 1918–1922

1918 első hónapjaiban a szén- és az élelmiszerhiány nehezítette az életet. Az emberek egyre türelmetlenebbé váltak, felvonulásokat, gyűléseket rendeztek, sztrájkokat, bérmozgalmakat tartottak, miközben követelték a békét. 1918. március 5-én a községi képviselő-testület rendkívüli ülést tart, ahol egyrészt a villamos viteldíjak felemelése ellen tiltakoznak, másrészt betervezik azt a határozati javaslatukat, melyben Kispeszt várossá alakulását sürgetik. A várossá alakulás ellenzői szerint a nagyközség hamarosan Budapest részévé válik, és így szükségtelen az átalakulásról szóló vita. 1918 szeptemberében a spanyolnáthajárvány tizedelte a lakosságot, a járvánnyal szemben tehetetlennek bizonyult a kis létszámú kispeshti orvosi kar.

1918. október 31-én először a községi alkalmazottak mondták ki a Nemzeti Tanácshoz való csatlakozásukat, majd november 1-jén a képviselő-testület is csatlakozott. Egyik legfontosabb kérdés a közbiztonság fenntartása volt. A munkásokból létrehozott fegyveres egységek mellé szervezték meg a Rendészeti Bizottságot, amelynek tagjai a község választott képviselői közül kerültek ki. Megalakult a községi Nemzeti Tanács, melynek élén egy bizottság állt. „Koalíció” kormányzás jött létre, mely közigazgatási, a közrendet érintő, közéleti és népjóléti intézkedéseket hozott, végrehajtásakor pedig a községi hivatalnoki karra támaszkodott. A fegyverszünet aláírása után, már karácsonyhoz közeledve, december 23-án a községi képviselő-testület ülésén megszavazták a 1919. évi költségvetést. Az új adminisztráció alig rendezkedett be, 1919. március 21-én kikiáltották a Tanácsköztársaságot. Az addigi együttműködés megszakadt, a község háza tisztviselőit elbocsátották. A Tanács hatalom április 7-re választásokat írt ki, járási és községi Munkás-Földműves és Katona tanácsot alakítottak, a szavazásra jogosultak 50 százaléka adta le Kispesztben szavazatát. A katonai helyzet rosszabbodott, a Vörös Őrség felállítása mellett a súlyos élelmiszerhiányra, a lakáskérdésre, az oktatás és művelődés kérdésére igyekeztek megoldást találni. A Tanácskormány augusztus 1-jén lemondott, a Tanácsköztársaság megbukott.

A község rendkívüli testületi ülésén elemezték az eltelt időszakot: „...a régi jogrend teljesen felforgatva megszűnt, ...A diktatúra folyton működik, megtámadta a családokat, utcaseprésre rendeli ki községünk legjobbait és hogy a hölgyek kirendelésére nem került sor, a direktórium néhány jobb érzésű tagjának beavatkozásán múlik, ...virágzó kisipari üzleteket szocializál, megtámadja a magántulajdont, házakat, telkeket tesz köztulajdonná, lakásokat rekvirál, ...multságokat rendez, mozikat látogatgat a proletár felnőttekkel és gyermekekkel, megtámadja az iskolákat, azok vezetőit tehetetlen elemekkel váltja fel...”

1919 őszén Kispesztben még nem lélegezhetek fel az itt élők. A megszálló román csapatok törtek-zúztak, pusztítottak mindent. Az év végére, 1919 novemberére kezdett tisztázódni a helyzet. Kispeszt ipara romokban hevert, 1920-ban a gyárak nyersanyaghiánytól szenvedtek, el kellett bocsátaniuk alkalmazottjaikat. A kisipar szintén anyaghiánnyal küzdött, miközben az infláció egyre nőtt. A nehéz gazdasági helyzet, a rendezetlen politikai viszonyok között a képviselő-testület asztalára ismét felkerült Kispeszt további közigazgatásának sorsa. Csatlakozzanak-e a fővároshoz, vagy legyenek önálló várossá. A fővároshoz való csatlakozás ellen szólók hangoztatták, hogy ha ez megtörténik, akkor „...egy rendezetlen külkerült leszünk...” Heves viták után 1921-re megérlelődött az önálló várossá alakulás igénye.

Válya Gyula Kispeszt első polgármestere

Horthy Miklós kormányzó látogatása

Flóra mozgó, képeslap 1920-as évek

Árumintavásár, 1922 Kispeszt

Önálló várossá válás 1921–1923

1921 tavaszán érkezettnek látták a község polgárai az időt arra, hogy Kispeszt várossá váljon. A törvények értelmében a várossá váláshoz próbaköltségvetést kellett benyújtani. Ezt a képviselőtestület fölöslegesnek tartotta, úgy gondolták, hogy a már 52230 főt számláló terület, mind gazdasági mind szellemi értelemben alkalmas a várossá válásra. A vármegye a beteresztett kérelmet jóváhagyta. Megindult a várossá válás jogi procedúrája, a választásra való felkészülés. Ennek érdekében különböző ideológiák mentén szervezkedő pártszövetségeket hoznak létre. A radikális szélsőjobboldali Ébredő Magyarok Egyesületén keresztül a nemzeti érzelmeket mérsékelt formában képviselő keresztény-pártokig, a liberális eszmék mellett hitet tevő szövetségekig mindenki a választásokra összpontosított. A legerősebb szövetség a liberális blokk volt. Nemcsak képviselőket kellett küldeniük az új testületbe, hanem fel kellett készülni a polgármester-választásra is. Kiválasztották polgármesterjelöltjüket, Radonits Gyulát, aki 1919 óta a kispeszt járásnál helyettes főszolgabírói pozíciót töltött be. A község polgárai pártállásuktól függetlenül támogatni látszottak a jelöltet. A községi választásokon a liberális pártok fölényesen győztek. 1922. július 22-én megtartották az első közgyűlést és kimondták a várossá alakulást. A polgármester-választás nem közvetlen választás útján, hanem külön procedúra keretében történt. Jelölőbizottságot állítottak fel, melynek egyik vezetője Agorasztó Tivadar, Pest vármegye alispánja volt. Előzetes egyeztetés keretében állapodtak meg a polgármester személyében. A vármegye felrúgta a megállapodást, megváltoztatta az előre elhatározott menetrendet.

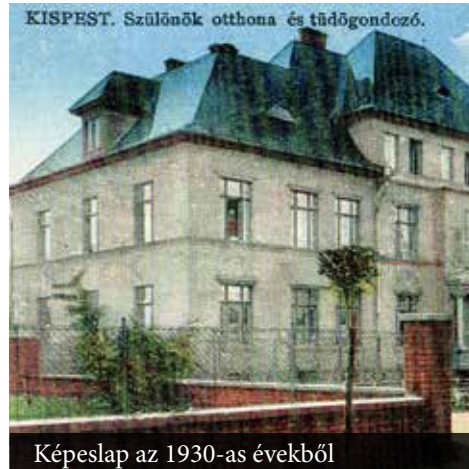
A keresztény pártok Radonits ellenében dr. Fuhrmann Antalt, dr. Kubinyi Imre fővárosi árvaszéki jegyzőt és Szopkó István volt kaposvári polgármestert jelölték. Szopkó szívós, hórihorgas ember volt, aki végigjárta Kispeszt jelentős polgárait szavazatgyűjtés céljából. A liberális blokk Radonits helyébe dr. Válya Gyulát állította. A jelölőgyűlés nem jutott eredményre és Pest vármegye ellenében „...megtörtént az a hihetetlen eset, amely a választások krónikájában páratlan. A liberális párt, mint egy ember, nagy többséggel megválaszt egy teljesen ismeretlen pályázót a polgármesteri állásra, csak azért, hogy tüntessen a felsőbbség oktrojálása ellen...” Kispeszt első polgármestere dr. Válya Gyula lett.

Az új polgármester november 4-én végleg Kispesztre költözött a Kossuth utca 8. szám alatti házba. 1922 februárjában kérvényezik az Állami Munkástelep nevének módosítását, melyet támogatólag tudomásul vesz a pénzügyminisztérium, és ettől kezdve a telep neve hivatalosan: Wekerle Állami Munkástelep lesz.

1922-ben a Teleki utcában leteszik a Munkásotthon alapkövét, az otthont 1923. május 6-án avatják fel. Ugyanebben az évben alakul meg a Porcellán- Kőedény- és Kályhagyár Rt., a későbbi Gránit Kőedény- és Porcelángyár is. 1923-ban Kispeszt ötvenéves fennállásának évfordulójára készül. A nagyszabású rendezvény megmozgatja a várost. A rendezvényre több mint négyszáz meghívót küldtek ki. Az évforduló programjai két napon keresztül folytak. Zenés ébresztő után a feldíszített utcákon vonulhatott az iskolai ifjúság és polgárság a különböző rendezvényekre, ipari, kulturális és képzőművészeti kiállításra, amelynek keretében először léptek a nagyközönség elé az akkor még laza csoportba tartozó kispeszt művészek. Díszközgyűlés, sportünnepély, este lampionos zenés felvonulás, hangversenyek és népünnepély voltak a rendezvény fő eseményei. A legfontosabb esemény mégis Horthy kormányzó és József főherceg látogatása jelentette.

Pestieket Kispestre csábító plakát

Képeslap az 1930-as évekből

Schodits Lajos iskola tervének makettje

Válság és konszolidáció 1924–1927

Kispest gazdasági élete lassan indul fejlődésnek. Budapest közelsége nem segíti az iparosok és kereskedők talpra állását. A megalakulás ötvenedik évfordulója alkalmából megrendezett ipari vásár sikerén felbuzdulva 1924. augusztus 15-én ismét árumintavásárt rendeztek a városban. Növelni akarták a kispesti iparosok hírnevét és vásárlóik számát. Fontos lenne, hogy a Kispesti lakosok a helyben, saját iparosaik által nyújtott szolgáltatásokat, termékeket vásárolják – hangsúlyozta a polgármester. Az Újság című lapnak nyilatkozva Válya Gyula polgármester elmondta: „A városnak semmi vagyona sincs ... a városnak egyedüli jövedelme a polgárok adója és éppen ezért minden ténykedésünkkel a polgárság jólétét igyekezünk előmozdítani.” A vásáron bemutatkozó műbútorasztalosok mellett a könnyűipar jeles képviselői, kalaposok, szabók, lábbeli készítőik is reklámozták termékeiket.

Az árumintavásár keretében, az iparosok mellett bemutatkozott az újonnan alakult önkéntes mentőegyesület is. Önálló pavilonnal várták az érdeklődőket és az adakozókat. 1923-ban határozta el a képviselő-testület, hogy támogatni fogja az önkéntes mentőegyesület felállítását. Évi 50 millió korona készpénzt, mentőautót adományozott, mellyel megalapozta az egyesület indulását, amely 1924-ben meg is alakult. Első elnökévé László Sándort, a Hofherr-Schranz-Clayton-Shuttlewort gépgyár vezérigazgatóját választották. Az egyesület minden lehetőséget megragadott arra, hogy a működéséhez szükséges anyagi alapot megteremtse. 1925. pünkösdjén, a Kossuth téren többnapos ünnepélyt rendezett, amelyen hivatásos bokszolók léptek fel.

„A kispesti Kossuth-tér a falusi búcsú minden látnivalójával és gyönyörűségeivel meg volt rakva pünkösd két napján. A hajóhintától kezdve, komédiásokon keresztül a lacikonyháig mindent meg lehetett ott találni... Egy elkerített aréna deszkafalán tarka színes plakátok vonták magukra a figyelmet. Itt birkózik tíz millió korona díjért Czája József magyar világbajnok Jonny Zipps néger sampion, Csontos István kispest bajnoka és még öt világnagyság lép fel.”

A mentőegyesület székháza a Kossuth Lajos utca 6. szám alatt épült fel a Népjóléti Minisztérium segítségével 1928-ra. Mikor az egyesület megalakult, akkor ezen a telken egy dűledezett vályogház volt, melynek ablaka olyan alacsonyan feküdt, hogy az utcáról simán be lehetett lépni. Az egész kunyhó a civilizált ember legprimitívebb életigényeinek sem felelt meg – emlékezik vissza Szalai Miklós az egyesület elnöke.

1925-ben a város fejlesztésének érdekében a New-York-i Speyer bankháztól kölcsönt vettek fel, amit utak, egészségügyi intézmények építésére használtak fel. Ekkor kezdenek hozzá a Szülőotthon és a Tüdőbeteg gondozó építéséhez. A Rózsa utca és a Vas Gereben utca közötti telek megvásárlásával pavilonrendszerű egészségügyi intézményeket akarnak kialakítani. Heves viták övezik az építkezést, miközben a pénz is egyre fogy. Az elkészült intézmények működését az Országos Stefánia Szövetségnek adják át, míg végül a Minisztérium segítségével tudják berendezni. 1929. január 1-jén avatják fel a már felszerelt, berendezett egészségügyi intézményt. Igyekeznek kialakítani a város új arculatát, biztosítani az oktatás minden szintű jelenlétét, egymás után épülnek fel az iskolák, mint pl. a Kossuth téri elemi iskola, a Vécsey utcai iskola a Fő utca felső részén az elemi iskola, a Szekfű utcai iskola stb. Sorra alakulnak a művelődés új központjai: filmszínházak, a könyvtár, a Munkásotthon és az Ipartestület székháza.

Önkéntes Mentőegyesület első épülete a Kossuth Lajos utca 6.szám alatt

Középen Molnár József polgármester

Fő utcai látkép 1925 után

Képeslap 1928

A berendezkedett város 1928–1939

1927. május 22-én, a Templom téren felszentelték a Sándy Gyula építész által tervezett Evangélikus Templomot. A tér a hitélet és az emlékezés helyévé vált. Nem is volt kétséges, hogy ez a központi hely válik alkalmassá az I. világháborúban életüket vesztett kispesti hősök emlékét megőrkítő szobor felállítására. Az újonnan megalakuló város első intézkedései közé tartozott 1922-ben, hogy egy, a kispesti hősök emlékét megőrkítő emlékművet készíttessenek. A munkával Hybl József szobrászt bízták meg, aki 1927 nyarára már majdnem teljesen elkészült a művel. Risovszky Károly kőfaragó készítette el a szoborcsoport posztamentjét, és ő véste fel aranybetűkkel a hősi halottak nevét, összesen 717-et. Miközben arról cikkeznek az újságok, hogy a szobrot a legrövidebb időn belül fel lehet állítani, hirtelen a semiből támadt fel egy új gondolat, ne mészkből, hanem bronzból készüljön el! Az elképzelést mindenki támogatta, azonban a többletköltség előteremtése nehézségekbe ütközött. Válya Gyula a hivatal dolgozóit igyekezett kapacitálni perselyek kihelyezésével, hogy összegyűljön a pénz. Végül sikerült megteremteni az anyagi alapját a 3,5 m magas bronzszobornak. Leleplezésére 1928. november 11-én került sor. Az ünnepség – amelyet a filmhíradó is rögzített – a feldíszített Templom téren a megye és a társvárosok képviselőinek gyűréjében, emelkedett léggömben folyt le. Hybl József ekkora ismert és elismert polgára Kispestnek. Művészi nagysága, tekintélye segítette a városban élő képzőművészek egyesületbe tömörülését. A már 1921-ben megkezdett csoporttá szerveződés 1929-re érett be. Ekkor váltak alapszabállyal rendelkező hivatalos egyesületté.

Választásokra készült Kispést, Válya Gyula polgármesteri mandátuma lejárt. A tisztújító közgyűlésen névszerinti „titkos” (sic!) szavazás útján 73 szavazattal ismét Válya Gyulát választotta meg polgármesternek a közgyűlés. A hivatalos köszöntő után Válya Gyula letette hivatali esküjét. Azonban a polgármesterrel elégedetlenek a választást formai okokból megfellebbezték. Eredménnyel jártak, új választást írtak ki. dr. Molnár József városi rendőrkapitány, polgármesterjelölt, aki csupán 20 szavazattal maradt le az első választáson, eredményesen fordította meg a városi pártok közhangulatát. Így az 1930. december 30-án megtartott újabb polgármester-választáson Válya kisebbségbe került, Molnár József lett Kispest polgármestere.

Az 1929–33-as gazdasági világválság nem hagyta érintetlenül a várost. Csökkent a termelés, nőtt a munkanélküliség, és a város gazdálkodása is gondokkal küszködött. A nagyobb üzemek közül a Teudloff-Dittrich Armatúra gyár csődbe ment. Kispést 1931-ben itt helyezte el a Deák Ferenc Főgimnáziumot, mely 1919. szeptemberében még a Kőbányai gimnázium kihelyezett tagozataként működött, bérelt helyiségekben.

Az 1930-as évek közepére konszolidálódni látszott a helyzet. Tovább fejlesztették a közműveket, gáz- és vízvezeték-hálózatot építettek ki, a csatornarendszer is fejlődött. 1934. június 24-én ismét nagy ünnepségre készült Kispést. A Kossuth téren – a tér átrendezése után – ereklyés országzászlót avattak. A szobrot József főherceg avatta fel. A reggeli órákban kezdődő ünnepségsorozat különböző helyszíneken késő estig tartott.

Új beruházások 1936-tól valósultak meg: elkezdték a vágóhíd építését, amely az ország egyik legmodernebb üzemeként 1937-ben kezdte meg működését. Igényes házak, növekvő autóforgalom, buszjáratok indítása jellemezte ezt az időszakot. Több filmszínház nyílt, mint például a Royal, mely a mozizáson túl színházi előadásoknak is helyet adott.

Hősök szobra avató ünnepsége, középen világos kabátban az alkotó Hybl József, jobbján Válya Gyula polgármester

Bombatámadás Kispesztben 1944

Petri Miklós polgármester 1945

Barei Gyula polgármester 1946

II. Világháborútól nagy Budapest létrejöttéig 1940–1950

A Budapest környéki települések már az 1942-1944 közötti időszakban megtapasztalhatták a bombázások, majd pedig az ostrom nehézségeit. Kispesztet angol bombatámadás érte, melynek során többen meghaltak, házak dőltek össze. 1944-től egyre több szabály nehezítette a polgári lakosság életét, az élelmiszer beszerzése is egyre nehezebbé vált. 1944 márciusa után több intézményt vettek használatba a német csapatok. Iskolákba német katonák költöztek, a Hofherr gyár német vezetés alá került, és hadiüzemként működött több kispeszt gyárral együtt.

A zsidótörvények Kispesztben is éreztették hatásukat, először a képviselő-testületből zárták ki a zsidó származásúakat, majd bevonták az iparendélyeket. Zárt gettó nem épült, szétszórtan, de összeköltöztetve helyezték el a sárga csillag viselésére kötelezetteket. 1944. június 30-án a kispeszt és Pest megyei zsidóságot bevagonírozva viszik el a haláltáborokba. A harcok fokozódásával 1944 decemberében a lakosság az óvóhelyeken élte életét.

A szovjet csapatok 1945. január 6-án először elfoglalták az Üllői úton a Hofherr-Schranz gépgyárat, mely ettől fogva szovjet katonai parancsnokság alá tartozott. Kispesztben 1945. január 9-én véget ért a német megszállás, a háború. 1945 márciusában összeírták a háborús károkat. Az ostrom során 35 db ház dőlt romba, 51 db ház 50 százalék feletti, 540 db ház 25–50 százalék közötti és 884 db ház 25 százalék alatti kárt szenvedett el.

Bár a háború véget ért, mégis az óvóhelyekről előbújt emberek biztonságérzetét fenyegette az erőszakos elhurcolás veszélye. Többségében a fiatal férfiak, de sok esetben nők is ki voltak téve annak, hogy bevagonírozva a Szovjetunióba viszik őket. A Hofherr gyárból 81 embert vittek el, akik csak némi szerencsével kerülhettek el, hogy ne kerüljenek a Gulágra – Kecskemétre fordították vissza őket - mások nem jártak ilyen szerencsével. A szovjet hadsereg kispeszt parancsnoksága a szociáldemokrata Petri Miklóst jelölte ki polgármesternek. 1945. január 12-én a Nemzeti Bizottság 24 taggal megalakult. A bizottság koalíciós alapon működött, a baloldal összességében 16 fővel reprezentálta magát, míg a polgári koalíciónak 8 hely jutott. A háború után helyre kellett állítani a város működését, a víz- és élelmiszerellátást, újra meg kellett szervezni a közlekedést.

A kispeszt gyárak zöme kárt szenvedett a háború során, ezek helyreállítása, újra indítása elsődleges feladat volt.

1946-tól új polgármestere lesz Kispesztnek, a szociáldemokrata Barei Gyula. Barei már a háború előtt is tagja volt a képviselő-testületnek, ahol főleg Wekerletelep érdekeit képviselte. 1948-ban lemondott a polgármesterségről vélhetően erős baloldali nyomásra. 1949-től 1950-ig id. Nyers Rezsőt választották meg polgármesternek. Ő volt Kispeszt utolsó polgármestere, és 1950-től ő lett az első tanácselnök.

Megindult az újjáépítés, lakóházakat, iskolákat, üzemeket hoztak rendbe. Az újjáépítés sikereit nagyszabású kiállításokon mutatták be, melyet Tildy Zoltán köztársasági elnök nyitott meg. A Kommunista Párt hatalomra jutásával hozzákezdtek a kisipar, a gyárak államosításához, amely eltérő ütemben, de minden iparágat utolért. A civil életet újonnan szervezett felülről irányított közösségekbe terelték, a régi egyesületeket megszüntették, felszámolták. Egyedül a sportegyesületek éltek túl a megszüntetésen, oly módon, hogy ezeket különböző minisztériumok alá sorolták be. A kispeszt futball a Honvédelmi Minisztérium alá került, és akkortól válik Budapesti Honvéd Sportegyesületté.

1950-től Kispeszt Budapest része, a főváros XIX. kerülete lesz.

Holokauszt áldozatainak síremléke a Kispeszt temetőben

Üllői út-Lehel utca sarka, 1970-es évek

Alapkötetétél dokumentuma 1972

Élmunkás lakótelep 1966

Budapest XIX. kerülete, Kispest 1950-1974

1950-től a Budapesthez csatolás előnyeit hangsúlyozták a kerület és a főváros vezetői. A legsürgetőbb kérdés a lakáshelyzet megoldása volt. Így nem is csoda, hogy leglelkesebb beszámolókat a meginduló építkezésekről adták közre az országos lapok. 1949 és 1950 között a Vas Gereben utcában 48 kétszobás összkomfortos lakás épült. Az élmunkásokon túl a kerület kiváló sportolói közül is többen költöztek az új lakótelepre. 1964-ig további 132 lakást adtak át, ahová játszótér is építettek. Bővült a villamos- és buszközlekedés. 1951-ben avatták fel a ma is fennálló rendelőintézetet, melyben 60 ágyas belgyógyászati kórház is működött. 1954. augusztusában az Esti Hírlap számolt be a kerület kulturális életéről. A legnépszerűbb a szabadtéri mozi volt a Royal. Az Üllői úton a volt Royal filmszínház, akkor már Hunyadi mozitól 150 méterre lévő szabadtéri mozi előadásaira elkapkodták a jegyeket. A kerület kulturális intézményei igyekeztek megfelelni az országos és helyi elvárásoknak, azonban nekik is szembe kellett nézniük a pénztelenséggel. Nemcsak a kulturális szféra fejlődése akadozott, hanem a szolgáltatóipar is. Az ipar, a kereskedelem, a vendéglátás államosítása elsilányította a szolgáltatásokat.

1954–1968 között Lados Mihályné volt Kispest tanácselnöke. Működése idején a főváros többször is nekifutott a kerületek határainak átszabásához, de lehetségesnek tartották a peremkerületek újbóli leválasztását is. A forráshiányos Budapest ebben látta a megoldást, hisz nem volt elegendő pénz a fejlesztésekre. 1956-ra egyre nő az országban az elégedetlenség. Az 1950-es évek óta tapasztalt túlkapások, a személyi kultusz, mely országosan és helyi szinten is éreztette hatását 1956 őszére tovább szította az elégedetlenséget.

1956. október 23-án a kispesztiek is csatlakoztak a forradalomhoz. 1956. október 24-ére a kerületben önálló fegyveres csoportok alakultak. 1956. október 28-án megválasztották a XIX. kerületi Nemzeti Bizottságot, megalakult a Nemzetőrség. Október 29-én a Kispeszt Forradalmi Ifjúsági Bizottság teszi közzé követeléseit. A gyárakban munkástanácsok alakultak, és vették kezükbe az irányítást, melyek még 1957-ben is sok fejtörést okoztak az akkori gyári vezetőségnek. Az 1960-as évek az életszínvonal javításáról szóltak, igyekeztek a szolgáltatások színvonalát emelni. Kibontakozott a szövetkezeti rendszer, kisebb magánszektorok újra indulhattak. Bár javult az ellátás színvonala az áruhiány csökkentése nem sikerült, nem tudták az alapvető szükségleteket az igényeknek megfelelő szinten kielégíteni. Járdák, utak, terek javítása, a közművek fejlesztése mellett az 1960-as években tovább folyt az új lakótelepek tervezése. 1968-ra elkészült Kispest általános rendezési terve, melynek kiindulópontja volt, hogy a dél-pesti régió központja a Főváros XIX. kerülete lesz. Az 1968-ban megválasztott új tanácselnök, Virágh Ferencné képviselte Kispest érdekeit a Fővárosi Tanácsban. Az ekkor elfogadott koncepció 1971-re emelkedett kormányprogrammá és ünnepélyes keretek között 1972-ben helyezték el az új városközpont alapkövét. A meginduló átalakulás sem jelentett mindig örömet. Az 1970-es években kezdődött szanálás bár komfortosabb lakhatási körülményeket biztosított, azonban az átgondolatlan területrendezés megszüntette az egykori város arculatát. Az Üllői út mentén összesen 125 hektár területen épültek fel az új lakótelepek és az ezeket támogató szolgáltató központok. A kerület központi jellegének erősítését a hármas metró átadása valósította meg. Az észak-déli metróvonal kiépítéseként a Határ úti és a kőbánya-kispeszt metrócsomópont növelte a kerület presztízsét.

Üllői út, a frissen épült lakótelep látképe

Három korszak találkozása

Kispeszt látképe a Határ út felől 2018

Kós Károly tér ma, Wekerle-telep

Templom tér ma

Tanácsrendszer, önkormányzatiság 1975–2021

Végh Istvánné tanácselnök (1975–1984) tovább vitte a szanálási programot. Az 1979-es év végéig mintegy háromezer lakást szanáltak, melynek következtében a kerület lakosságának a száma jelentősen csökkent, ami azt mutatja, hogy az itt élők kényszerből más kerületekbe költöztek át. A tervek között szerepelt a Kossuth tér és a piac rendezése is. Az 1980-as években fedett piacot, csarnokot akartak építeni, azonban ez a terv csúszott. A lakosság és az árusok is félték, hogy a nagy átalakítással elveszítik egyfelől munkahelyeiket, másfelől legfontosabb élelmiszer-beszerző forrásukat. Az Üllői út átalakítása mellett az 1980-as évek elején, új helyszíneken kezdődött az építkezés: a Városház tér környéke és a Fő utca átalakítása került sorra. A metró 1980-as átadásával Kispeszt tömegközlekedése új szakaszba lépett. A Határ úti és a kőbánya-kispesti metróállomások üzembe helyezésével a közlekedés időtartama jelentősen lecsökkent.

Felértékelődött Kispeszt centrális jellege. 1984–1990 között a kerület első embere Fenyvesi Dezső lett. Ebben az időszakban számos beruházás valósult meg: új oktatási intézmények épültek, átalakították a tűzoltóság épületét, felújították a Hunyadi Mozit, a Kispeszt Munkásotthont, 1985-ben megépült a Centrum Áruház, átadták az új fedett uszodát és sorolhatnánk még. A Kerületi Tanács támogatta a kulturális- és sportéletet. Wekerletelepen a művészek számára műteremlakásokat alakítottak ki, a telep lakásainak megújulása és fő terének részleges rekonstrukciója is ekkor készült el. A fővárosi kerületek közül az első között jött létre Kispesztben közösségi televízió, kábeltévé. Az 1989. évi változások az országos politika mellett nem hagyták érintetlenül a kerületek irányítását sem. A tanácsrendszer helyébe az önkormányzatiság lépett.

1990-ben az első önkormányzati választásokon a Szabad Demokraták Szövetsége szerezte meg a többséget a kerületben, és az ő vezetésükkel alakulhatott meg az első szabadon választott önkormányzat. 1994–2002 között a FIDESZ irányította a kerület életét, 2002 óta az MSZP irányítású önkormányzat egyre nehezedő gazdasági feltételek mellett gazdálkodik. 1990-től az önkormányzatiság megjelenésével a vállalkozás, a tulajdonosi érzület erősítése indult meg. Az önkormányzat támogatta a volt tanácsi bérlakások privatizációját, a befolyt összegeket a kerület fejlesztésére fordította. Szembe kellett azonban néznie azzal a problémával, hogy a kerület hagyományos ipari jellegének megszűntével milyen új gazdasági szektorok meglepedését kívánja támogatni. Törekedett rá, hogy a Kispesztben újonnan alakuló vállalkozásokat arra ösztönözze, hogy a kerület lakossága számára teremtsenek új munkalehetőségeket. Kiemelt feladatként kezelte a lakossági szolgáltatások színvonalának emelését a meglévő szolgáltatói intézmények korszerűsítését. A fejlesztések és korszerűsítések a közösségi területek, parkok, utak, oktatási nevelési intézmények, sportpályák és az egészségügy területén érezték hatásukat. Kispeszt Önkormányzata manapság a kerület lakófunkciójának erősítését tartja elsődleges feladatának. Közösségi tereket, kerteket támogat, párbeszédre törekszik minden civil és társadalmi szervezettel, támogatja a kerület művelődési törekvéseit. A szűkülő lehetőségek mellett kiemelt feladat az egészségügyi, szociális ellátórendszer, a közbiztonság biztosítása.

2019. decembere óta a Sars-Cov2 okozta pandémia árnyékában élünk. A hétköznapi, és a közösségi élet átszerveződése, a közigazgatás átalakulása fogják meghatározni az elkövetkező évek történetét szűkebb pátriánkban, Kispesztben is.

XIX KISPEST

ÖNKORMÁNYZATA

Kiadja: Kispest Önkormányzata

Cím: 1195 Budapest, Városház tér 18-20.

Telefon: 061-347-4525

E-mail: polgarmester@kispest.hu

Facebook: [facebook.com/kispest.varos](https://www.facebook.com/kispest.varos)

Web: kispest.hu